

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Történettudományi Doktori Iskola

Vezető: Dr. Fröhlich Ida DSc.

Gazdaság-, régió- és politikatörténeti Műhely

Vezető: Dr. Berényi István DSc.

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Kemény Gábor

KATOLIKUS KÖZGAZDASÁGI GONDOLKODÁS A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL OSWALD VON NELL-BREUNING SJ GONDOLATAIRA

Témavezető: Dr. Botos Máté CSc.

Budapest, 2010

1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A hazai közgazdaságtudományi oktatási intézmények és szakemberek az elmúlt húsz évben jelentős energiákat fejtettek ki annak érdekében, hogy behozzák azt a lemaradást, amit a hazai közgazdaságtudománynak a szocialista rendszer 40 éves uralma okozott. Bár ez az igyekezet alapvetően sikerrel járt, mégis komoly hiányérzete támadt annak, akit e stúdiumokat látogatva nem bűvölt el a neoklasszikus közgazdaságtan elméleti zártsága és koherenciája, és olyan „rossz” kérdéseket is feltett, amelyekre ez az elmélet nem tudott vagy nem akart választ adni. E „rossz” kérdések¹ az elmúlt évtizedben alapvetően Magyarországtól mind térben, mind időben távoli horizonton mozognak tűntek, hiszen a hazai fejlettségi (illetve fejletlenségi) viszonyok mellett még nyugodtan el lehetett tekinteni a neoklasszikus modellt feszítő problémáktól, a javak hiánya ugyanis még jóval feszítőbb volt idehaza, hogysen a modell lelkét jelentő javak utáni vágy megbicsaklott volna a modell melléktermékeiként megjelenő zavaró tényezőkön (pl.: ökológiai, társadalmi válság).

A 2007-ben elindult és Magyarországra 2008 őszén megérkezett globális pénzügyi válság nyilvánvalóvá tette, hogy az 1980-as évektől ismét diadalmenetbe kezdő neoklasszikus közgazdasági modell olyan komoly problémákkal küzd, amelyektől nem lehet eltekinteni sem itthon, sem a világ más részein. A válaszokat már nem lehetett ezen elméleti modellen belül keresni, és ismét fel kellett ütni azokat a régi elmélettörténeti és közgazdaságtudományi könyveket, amelyekről a jelenlegi mainstream közgazdaságtan követői korábban lekicsinylően megállapították, hogy felesleges elolvasni azokat, hiszen már rég bebizonyosodott róluk, hogy tévesek.

Ezen alternatív, a mainstreamba nem tartozó közgazdasági elméletek egyik legrégebbike az Egyház társadalmi tanításán alapuló katolikus közgazdasági gondolkodás, amelynek Magyarországon még sanyarúbb sors – a teljes ismeretlenség – jutott, mint a szabad világban. Ennek történeti okai vannak: a kommunista uralom 40 éve alatt a marxista ideológia kizárólagossága mindenféle alternatív elméletet köztudatba, illetve szakmai körökbe való kerülését lehetetlenné tette. Az elmúlt 20 év pedig csak arra volt elegendő, hogy a fősodorbeli elmaradásokat pótolja a szakma. Az egyházi berkekből érkező magyar nyelvű munkák alacsony száma is könnyen magyarázható: a hazai katolikus Egyház először a társadalmi

¹ Például: mekkora a gazdaság optimális mérete a Földön; milyen jövedelemelosztási arányok eredményezik a legnagyobb jólétet a társadalomban; mekkora az egy főre jutó optimális gazdagság, amely felett már nem okoz örömet a vagyonnövekedés; stb.

tanítás alapjait kívánta meg itthon bemutatni, és nem maradt energia arra, hogy a tanítás fő vonulatából fakadó, más tudományághoz tartozó munkák is megjelenjenek.

Dolgozatom célja tehát egy alternatíva, a katolikus közgazdasági gondolkodás bemutatása a XX. század első felében.

Az időintervallum kiválasztása furcsának tűnhet, hiszen e korszak elejét egy évszázad választja el korunktól. Bár az időbeli távolság nagy, mégis jelentős a hasonlóság a két időszak között, hiszen legutóbb az 1929-es nagy gazdasági világválság és a két világháború közötti időszak hozott akkora csalódást a neoklasszikus elmélettel szemben, mint amelyet most, 2007-től, de különösen 2008-tól tapasztalni lehetett.

Dolgozatomban alapvetően a katolikus közgazdasági gondolkodásra ható okok, a kiindulási tényezők bemutatására fókuszálok, ezért e tényezők részletes vizsgálatát helyezem előtérbe, de röviden kitérek e teória eredményeire is. Ennek megfelelően vizsgálat alá veszem e gondolatkör bibliai alapjait és a gazdaságra adott fontosabb egyházi reakciókat a katolikus közgazdasági iskola létrejöttéig, az iskola kialakulásának és XX. századi fejlődésének történeti előzményeit, valamint a korabeli közgazdasági elméleteket, amelyek a legnagyobb hatást gyakorolták a katolikus közgazdasági gondolkodásra.

Dolgozatom fókuszában egy német jezsuita szerzetes, Oswald von Nell-Breuning áll: ő volt az általam vizsgált korszakban a katolikus közgazdasági gondolkodás legfontosabb reprezentánsa, aki hosszú élete során megélte a két világháborút, a négy meghatározó rendszert (császárkor, weimari köztársaság, náci diktatúra, az NSZK ideje), így komoly inspirációt és közvetlen tapasztalatokat gyűjthetett egymással homlokegyenest ellenkező rendszerekről, tovább csiszolva az addigra egységes elméletté váló katolikus közgazdasági gondolkodást.

A katolikus közgazdasági gondolkodás, valamint annak gazdasági-elméleti környezetének dolgozatbeli bemutatása olyan hipotézisek vizsgálatát teszi lehetővé, amelyek egyrészt ezen elmélet gazdasági, másrészt elméleti kapcsolataira kérdeznék rá. További hipotézistípust jelent a dolgozatomban kiemelten kezelt Oswald von Nell-Breuning gondolatainak fejlődése a korábbi katolikus közgazdákhoz képest, és mivel Nell-Breuning volt az iskola fő reprezentánsa a két világháború között és a világháború után, így e hipotézistípus tulajdonképpen a katolikus közgazdasági gondolat belső fejlődésére kérdez rá.

2. Az anyaggyűjtés módszerei

A dolgozat témájának feldolgozásához az előzőekben említettek miatt igen nagy nehézségbe ütközött a források hazai begyűjtése, és a dolgozat több mint felének elkészítéséhez szükség volt külföldi forrásokra is. E forrásokat alapvetően a Bécsi Egyetemi Könyvtárból szereztem be, amelyben a Bécsi Egyetemen működő, nemzetközileg is elismert Institut für Sozialethik munkásságának köszönhetően bőséges forrásanyag található e témakörre vonatkozóan. Emellett fontos szerepet kapott a mönchengladbachi Katholische Sozialwissenschaftliche Zentralstelle, amelynek korábbi vezetője, Anton Rauscher volt szíves rendelkezésemre bocsátani a Bécsi Egyetemi Könyvtárból hiányzó, jellemzően a két világháború közötti és Nell-Breuning által írt anyagokat.

A hazai anyaghiányból és a doktorátus jellegéből (levelező) következően a dolgozat nagyobb részében másodlagos irodalmi forrásokat használtam². Természetszerűleg ilyen forrásokból dolgoztam a gazdaságtörténeti és elmélettörténeti áttekintést illetően. Ugyanílyen elvek alapján készült el az Egyház gazdasággal kapcsolatos korábbi tanításának áttekintése, valamint a XIX. századi és XX. század eleji kibontakozás leírása is. Elsődleges források felhasználására került sor az enciklikák elkészültének elemzésekor, valamint a Nell-Breuning munkásságát elemző részek esetében. Ezen elsődleges források esetében figyelembe kell vennünk, hogy Nell-Breuning a dolgozat tárgyává tett időszak jelentős részében (1934-1945) gyakorlatilag szilenciumra volt ítélve, így amennyiben nem találtam bővebb irodalmat az egyes vizsgálni kívánt kérdésekkel kapcsolatban a két világháború közötti időszakban, akkor a második világháború utáni első megnyilatkozásait vettem figyelembe. További fontos megállapítás, hogy mivel Nell-Breuning publikációs listája már 1950-ig több százra rúgott, csak a dolgozat szempontjából legfontosabb, jellemzően összefoglaló művek áttekintését végeztem el.

A dolgozat módszere alapvetően az összehasonlító módszer, melynek segítségével közös és különböző elemeket próbálok összevetni a hipotézisek által lefektetett irányokban, racionálisan rekonstruálva, mi miért és hogyan jelent meg a kor katolikus közgazdasági gondolkodásában a korábbi korok keresztény hagyományából, valamint az adott korszak gazdasági eseményeiből és elméleti okfejtéseiből.

A katolikus közgazdasági gondolkodás korabeli gazdasági folyamatokkal és a keresztény hagyomány gyökereivel való összevetése során nem használtam külön módszertant, mivel a

² Ezek katolikus közgazdasági gondolkodásra vonatkozó része azonban jellemzően nem ismert Magyarországon, így másodlagossága ellenére is újdonsággal bír.

gazdasági folyamatok a közgazdasági gondolat reflexióinak tárgyaiként jelentkeznek, míg a keresztény hagyomány gazdasághoz kapcsolódó elemei nem alkotnak kész rendszert, alapkövek csupán, amelyeket könnyen lehet kapcsolni a későbbi közgazdasági gondolat ívéhez. Ezzel szemben a különféle közgazdasági elméletek összehasonlításánál már szükséges egy szoros módszertani sorvezető szerint haladni, mivel ugyanarról a gazdasági fejlődésről igen különböző közgazdasági nézetek születtek a közgazdasági gondolkodás történetében, amelyek különböző struktúrái megnehezítik e gondolatok egymáshoz és a katolikus közgazdasági gondolkodáshoz való hozzámérését. E probléma feloldásához egyrészt a Thomas Kuhn és Lakatos Imre munkásságát továbbfejlesztő Larry Laudan kutatási hagyományról megfogalmazott nézeteit használtam fel³, ezt kiegészítve pedig definiáltam egy egységes gondolati vázlat, mely lehetőséget teremt arra, hogy odamérjük' egymáshoz az egyes eltérő gondolatmenetű közgazdasági hagyományokat. Ehhez meg kell vizsgálnunk a tudományosnak nevezett elméletek szerkezetét.

A tudományos elméletekre jellemző, hogy alapvető premisszákból indulnak ki, melyekből szigorú logikai sorrendben vezetik le az elmélet által vizsgált tárgykör törvényszerűségeit. A közgazdaságtan mint társadalomtudomány esetében az elméletalkotás nem két, hanem három lépcsőfokon keresztül valósul meg. Ennek oka az, hogy a gazdaság mint vizsgált tárgykör esetében a premisszák jól láthatóan két lényeges csoportra bomlanak. Az elsődleges és az összes többi premisszát meghatározza az a tény, ahogy a közgazdasági elmélet az emberhez és az emberek közösségéhez, a társadalomhoz viszonyul. Hogy mit tekintenek céljuknak, milyen motivációkat hordoznak, és milyen viszonyban vannak egymással. Hogy közösségük melyik szintjének, az embernek vagy a társadalomnak adnak elsőbbséget.

Az emberről és a társadalomról alkotott premisszák alapvetően határozzák meg a gazdaság terének többi keretfeltételét, intézményét. Ezen intézmények, mint például a piac, az állam, a magántulajdon behatárolják az ember lehetőségeit a gazdaságon belül, és olyan szabályrendszert alakítanak ki, amely jelentősen befolyásolja a gazdaság működését. A gazdaság működése, a gazdasági folyamatok, mint a termelés, az elosztás és a fogyasztás jelentik az elméleti vizsgálódás harmadik szintjét, ezen a szinten vezeti le az elmélet a törvényszerűségeket, és ez az a szint, melynek gyakorlati megvalósulása lehetőséget teremt arra, hogy az elmélet verifikálja vagy falszifikálja a premisszákból a folyamatokra levezetett törvényszerűségeit.

³ Laudan, Larry: Az elméletektől a kutatási hagyományokig. In.: Forrai Gábor – Szegedi Péter (szerk.): Tudományfilozófia. Szöveggyűjtemény. Áron Kiadó, Budapest, 1999. 251-267. o.

Mivel a közgazdaságtan társadalomtudomány, így az elméletalkotásnak van egy másik aspektusa is. Ez pedig a pozitív és normatív szemlélet, a „sein” és a „sollen” lehetősége. Míg a természettudományok esetében egy adott paradigmán belül jellemzően nincs jelentősége annak, hogy az elméletalkotó mit tart kívánatosnak, mivel a valóság nem ad lehetőséget alternatív természettörvényekre, addig a társadalomtudományok olyan anyaggal, az emberrel, az emberi közösséggel és ezek szellemi alkotásaival dolgoznak, ami megteremti annak lehetőségét, hogy az elméletalkotók a kutatási hagyomány kiinduló feltevésein kívül is kívánatos, megvalósítandó, normatív megállapításokat tegyenek a vizsgált közeg pozitív leírása mellett.

Az előbbi fejtegetésnek megfelelően az a közgazdasági iskola nevezhető tudományos értékűnek, amely az ember és a társadalom, a gazdasági intézmények és a gazdasági folyamatok terén is érdemi megállapításokat tesz, és mindegyik szinten megjelenik a pozitív vizsgálódás és az alaptételekből fakadó logikus következtetés, így a paradigma egyes elemeit és kijelentéseit nem a 'kell', hanem a 'van' kapcsolja össze⁴.

Dolgozatomban e módszer alapján vetem össze a tárgyalt közgazdasági iskolákat, emellett igyekszem feltárni a kapcsolatot a korai katolikus közgazdasági gondolatok és a XX. század eleji katolikus közgazdasági iskola, valamint e század első évtizedeit kísérő gazdasági folyamatok között.

⁴ Ezzel a kijelentéssel igyekszem szűkíteni a Laudan által társadalmilag megfogalmazott kutatási hagyomány-fogalmat.

3. Új eredmények

Dolgozatom legfontosabb eredményei a következők: A katolikus közgazdasági gondolkodás ugyanolyan teljes értékű, a gazdaság kérdéskörének egészét átfogó tantétellé vált a XX. század első felében, mint a legfontosabb közgazdasági iskolák. Laudan megfogalmazásában: „a kutatási hagyomány egy sor általános feltevés a vizsgált terület létezőiről és folyamatairól, továbbá a terület problémáinak vizsgálatára és a rá vonatkozó elméletek felépítésére alkalmas eljárásokról”⁵. E feltételeknek a katolikus közgazdasági hagyomány is megfelel, hiszen mind a gazdaság terének létezőiről, az emberről és a dologról, valamint az emberek és dolgok egymáshoz való viszonyáról, tehát az intézményekről, továbbá az ezen elemek által indukált folyamatokról is rendelkezik összefoglaló képpel. A metodikára vonatkozó utasítások is megvannak, melyek szerint nem szabad elvetni sem a deduktív, sem az induktív gondolkodást, és az ember- és társadalomképből racionálisan kell levezetni az intézmények és folyamatok működését. Ennek megfelelően a katolikus közgazdasági gondolkodás ugyanolyan iskolának nevezhető, mint a marxista vagy a neoklasszikus gondolkodás. Az ennél a dolgozat módszertani fejezetében leírt szűkebb kritériumoknak (ember-intézmény-folyamat hármasság elemzése, a köztük lévő kapcsolat pozitív alapon történő magyarázata) is megfelel a katolikus közgazdasági gondolkodás. Azon bírálókat pedig, amelyek tudománytalannak minősítik ezen gondolati iskolát (például azért, mert normatív megállapításokat is tartalmaz a gazdasági szereplőket illetően, emiatt pedig pusztán gazdaságpolitika, de nem gazdaságtan ez az elmélet), minden más, még a neoklasszikus iskola is tudománytalan, hiszen ezen iskolában is vannak premisszák, amelyek lényegük szerint csak normatívak lehetnek, illetve gazdaságpolitikai ajánlások – példánkban az éjjeliőr-állam.

Dolgozatom második fontos megállapítása szerint a XX. század első felében katolikus közgazdasági gondolkodási irányra igen jelentős hatást gyakorolt a német történelmi iskola, amelynek köszönhetően a katolikus közgazdasági gondolkodás jelentős figyelmet szentelt a gazdasági intézményeknek mint a gazdaság működését meghatározó keretfeltételeknek. Ha a módszertani fejezetben említett hármasság bontás szerint megvizsgáljuk a kor legfontosabb közgazdasági iskoláit, két csoportra bonthatjuk őket. Egyrészt azokra, amelyek alapvetően csak a folyamatokra koncentrálnak, stabil intézményi háttérrel feltételezve, illetve elutasítva ezen intézményi háttér változásának gazdaságra gyakorolt hatásának elemzését. Másrészt azon iskolákra, amelyek felismerik az intézményi környezet fontosságát, komoly figyelmet

⁵ Laudan, Larry: *Progress and Its Problems: Toward a Theory of Scientific Growth*, Berkeley/Los Angeles/London, University of California Press, 1977, 81. o. In: Forrai-Szegedi (1999) 259. o.

szentelve a gazdasági intézmények folyamatokra való hatását. E két gondolkodási alaptípus a klasszikus politikai gazdaságtanból és a német történelmi iskolából származtatható. Ennek alapvető oka az eltérő történelmi tapasztalat: míg az klasszikus közgazdák alapvető élménye a 100-200 éve működő stabil intézményrendszerben beinduló, vállalkozói innovációból származó gazdasági fejlődés volt (ipari forradalom Angliában), addig a német kortársak egy folyamatos intézményi reform hatására beinduló, a már meglévő technológiák átvételével felívelő gazdaságfejlődést tapasztaltak meg, melynek középpontjában az intézményi háttér reformáló állam állt (polgári intézmények kialakítása Németországban).

A dolgozat harmadik megállapítása szerint a XX. század elején németországi súlypontú katolikus közgazdasági iskolára jelentős mértékben hatott az e század első felében jelentkező túlzott (német) állami beavatkozás tapasztalata, ezért állt ki eme iskola és fő képviselője, Nell-Breuning határozottan a szabad piac mellett a két világháború között és a II. világháború után, szemben a korabeli mainstream aktuális (keynesiánus) áramlatával. A német és az angolszász diskurzus alapvetően eltérő keretekben folyt már az I. világháború előtti időszakban. Míg az angolszász piaci modellben először a nagy gazdasági világválságban fogalmazódott meg az állami szerepvállalás igénye, addig a német gazdasági modell szerves részét képezte az állami szerepvállalás, amely az I. világháborút követően olyan fokú túlzásba esett, ami már gyakorlatilag kiiktatta a többi autonóm gazdasági szereplőt, annak minden káros mellékhatásával együtt. E történelmi tapasztalatok vezetett oda, hogy a II. világháború utáni katolikus közgazdasági gondolkodás (akárcsak az ordoliberalizmus) kiállt a minél több piac – minél kevesebb állam mellett, miközben pl.: Nagy Britanniában és Franciaországban megindult az államosítás és állandóvá vált a gazdasági folyamatokba való beavatkozás.

A dolgozat negyedik fő megállapítása már a katolikus közgazdasági gondolkodás belső fejlődésére vonatkozik. E szerint a katolikus közgazdasági gondolkodás 20. századi kiteljesedésében elévülhetetlen szerepet játszott Oswald von Nell-Breuning, akinek gondolkodása középpontjában az igazságosabb vagyoni- és jövedelemelosztás állt mind a II. világháború előtt, mind utána annak ellenére, hogy eltérő megoldásokat javasolt és eltérő témákkal foglalkozott a háború előtt és után. Nell-Breuning ugyan nem alkotott koherens rendszert, de az aktuális gazdasági eseményeket és áramlatokat folyamatosan elemezve létrehozta a katolikus közgazdasági gondolkodás gazdasági folyamatokra vonatkozó szintjét, kiteljesítve ezzel a Heinrich Pesch által már részletesen kimunkált, alapvetően az emberre és az intézményi körre irányuló gondolati rendszert. Nell-Breuning igyekezett gyakorlati tanácsokat adni az aktuális gazdasági-politika-történelmi helyzetben. Az ipari forradalom óta létező ún. szociális kérdés (egyenlőtlen jövedelemelosztás és a belőle fakadó osztályharc)

megoldását alapvetően a jövedelmi arányok kiegyensúlyozásában látta. Ennek gyakorlati módját az I. világháború után akár a vagyonok újraelosztásával (föld- és lakásreform) is elképzelhetőnek tartotta, majd a II. világháború után a Mitbestimmung-jogban, a munkások vállalati irányítási jogosultságában találta meg. Ennek okai között a vagyonelemek megsemmisülése és az az elgondolás állt, hogy ha a munkások is bekerülnek a vállalati vezetőségbe, az sokkal gyorsabban elvezethet a profitból való igazságosabb részesedéshez, mintha egy évtizedekig elhúzódó fokozatos tulajdonreformra kellene várni.

Dolgozatom ötödik megállapítása Oswald von Nell-Breuningra vonatkozik. E szerint Nell-Breuning meghatározó szerepet játszott a katolikus közgazdasági gondolkodás II. világháború utáni németországi sikerében, mivel a II. világháború után megteremtette a kapcsolatot a katolikus közgazdasági hagyomány és a többi közgazdasági iskola és érdekcsoport között. E kijelentésben implicite benne foglaltatik, hogy a katolikus közgazdasági gondolkodás nem volt sikeres a két világháború közötti Németországban és Ausztriában. Ennek okai a két országban eltérőek voltak: Németországban a kereszténydemokraták többszörös politikai (a Zentrum csak a katolikusok pártja volt, az evangélikusok nagy tömegei így képviselő nélkül maradtak, ráadásul az I. világháború után még a Zentrumból is kivált a Bajor Néppárt) és elméleti (szociálcorporatisták és szociálrealisták) megosztottsága, Ausztriában pedig a szociáldemokrata-keresztényszocialista polgárháborús hangulat és az alapvetően rossz elméleti irány (szociálcorporatisták) volt a fő ok. További gondot jelentett a második szociális enciklika, a Quadragesimo Anno félreérthető német fordítása, mely nem tudta megszüntetni a katolikusok közötti szakadást, viszont a régies szóhasználattal teljesen félreérthetővé tette a szöveget.

A II. világháború után az elméleti szakadás megszűnt, mivel a szociálrealista irányt és képviselőjét, Nell-Breuningot egyértelműen igazolta a történelem, a szociálcorporatisták pedig diszkreditálódtak. Kedvező fejleményként egységes kereszténydemokrata párt alakult Németországban (CDU/CSU), amelyben viszont kezdetben erős volt a keresztényszocialista szárny, amely nem ismerte fel a piac fontosságát. Hogy a CDU választási programja végül egyesíteni tudta a katolikus közgazdasági gondolatokat az ordoliberalis eszméssel, abban elméleti munkásságával Nell-Breuning alapvető szerepet játszott, még akkor is, ha a katolikus közgazdasági és az ordoliberalis elmélet gondolati gyökerei, emberképe, problémalátása és gazdaságtörténeti élménye azonos volt. Ugyanilyen fontosnak tekinthető Nell-Breuning szerepe a szakszervezetek szociális piacgazdasági modellbe való integrálásában, mellyel elérte, hogy ez a gazdasági modell tartós társadalmi stabilitást eredményezzen.

A dolgozat legfontosabb eredménye egy Magyarországon kevésbé ismert, de annál nagyobb hagyományokkal és rendkívül sikeres múlttal rendelkező közgazdasági teória, a katolikus közgazdasági gondolkodás bemutatása. Ezen elmélet kialakulásának, és a fénykort, az '50-es és '60-as évek nyugat-európai kereszténydemokrata kormányainak tevékenységét megelőző elméleti munkásságának bemutatása megadja a lehetőséget, hogy összevegyük a 20. század első harmadában jelentkező válságot és az arra adott sikeres választ a mai pénzügyi válsággal, a katolikus közgazdasági gondolkodás eszköztárából is merítve a jelenlegi válság megoldásait keresve.

Megállapíthatjuk, hogy míg a '30-as évek válságának mélyén az alapvetően még mindig az ipari forradalom által kiváltott egyenlőtlen jövedelemelosztás, elégtelen kereslet és hiányzó szociális háló állt, amire a katolikus közgazdaságtan a vállalatirányításban való munkásrészvétellel és ezzel járó igazságosabb jövedelemelosztással, a köztes szervezetek és a szociális gondoskodás sokféle módjának megszervezésével és hangsúlyozásával reagált. Ezzel szemben a jelenlegi pénzügyi válság alapvető jellegét a globalizáció folyamata adja meg. Ezáltal kevésbé lehetséges, hogy az intézményi és állami szabályozással orvosoljuk a válság problémáit (az állami szerepvállalás – pl.: bankmentés csak rövidtávú lehet). Így – szemben a két világháború közötti időszakokkal, amikor az intézményi szint volt a meghatározó – a katolikus közgazdasági gondolat egy másik szintje, az emberi szint válik fontossá. Hiszen globális szinten már nincs mód a jövedelmek újraelosztására – ha ez nem történik meg már a vállalati szinten, akkor nincs esély a módosításra. A vállalati szint döntései viszont alapvetően nem külső szabályozóktól, hanem a menedzserek, tulajdonosok és munkavállalók döntéseitől függenek. Ha ezen a szinten nem valósul meg a katolikus közgazdasági gondolkodás emberképének magját alkotó igazságosságra és közjóra való törekvés, akkor a globalizáció által felvetett új problémákra nem lehet megfelelő választ adni.

Ez azt jelenti, hogy az 1950-es évek után, és szemben az 1980-as évekkel, ismét a katolikus közgazdasági gondolkodás adhatja meg a helyes választ az aktuális válságra, azzal, hogy a racionalitás és a profitcél nem lehetnek az ember gazdasági cselekvését egyedül irányító erők, hanem ugyanilyen fontos kell legyen az igazságosságra és a közjóra való törekvés is, a gazdasági cselekvés etikai dimenzióba való helyezése.

Ezzel pedig újra bebizonyosodik a természetjog örök visszatérésének mítosza⁶: csak az abszolút értékek mellett kiállás biztosíthat olyan talajt, amely mellett elfogadható gazdasági-társadalmi működés lehetséges.

⁶ Erről lásd bővebben: Rommen, Heinrich: Der ewige Wiederkehr des Naturrechts. München, Josef Kösel, 1947. Első kiadás: 1936.

4. A témában végzett publikációs tevékenység

Cikkek:

Etika és közgazdaságtan Oswald von Nell-Breuning SJ Gazdaság és társadalom c. munkájában. In: Szilágyi Csaba (szerk.): A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig PPKE, Piliscsaba, 2006. 597-607. o.

Árrendszer és igazságosság – Oswald von Nell-Breuning piacbarát nézetei az 1920-as évek Németországában. Kommentár, 2008/2. szám, 71-82. o.

Az Egyház gazdaságképének változása 1891-1931 között a Rerum Novarum és a Quadragesimo Anno enciklikák alapján. Heller Farkas füzetek, 2009.

A katolikus közgazdasági gondolkodás és a német történeti iskola kapcsolata. Heller Farkas füzetek, 2010. megjelenés alatt.